

het toilet van de priesters gebruiken – stiekem, deze keer. Op een redelijk schone wc deden mijn ingewanden tenminste hun werk. Natuurlijke processen zijn onderworpen aan sociale en culturele factoren: zodra ik de pastorie naderde, voelde ik de aandrang opkomen. Ik heb mijn bedrog nooit durven toegeven aan de Ghanese student. Ik was bang dat hij het als een serieuze vertrouwensbreuk zou opvatten, waardoor onze relatie en ons werk zouden worden geschaad. Overigens ging de student na verloop van tijd ook niet meer naar het toilet van onze gastheer. Hij liep liever tien minuten naar de Technische School. Zo verdween het toiletgebruik weer uit mijn zicht. Maar het fenomeen werd er voor mij alleen maar intrigerender door.

Rein

In de Ghanese Akan-cultuur, zo ontdekte ik aan den lijve, bestaat een opmerkelijke paradox rond de omgang met menselijke uitwerpselen. Aan de ene kant zijn de Akan in extreme mate rein op hun lichaam. Aan de andere kant is

de manier waarop ze met viezigheid omgaan zo inefficiënt, dat ze voortdurend worden geconfronteerd met datgene wat ze nog het meest verafschuwen: uitwerpselen.

Natuurlijk is het gezien de economische toestand van Ghana niet verwonderlijk dat de toiletten te wensen overlaten. Toch is dat niet het hele verhaal. Gezien hun geweldige bezorgheid om vuil is het vreemd dat er geen hogere prioriteit wordt gegeven aan een efficiënter systeem om van uitwerpselen af te komen. Vuil is namelijk een sleutelbegrip in de 'antropologie' van de Akan. Vuil is ongewenst, iets wat je kwijt wilt. De hele Akan-cultuur is doortrokken van opvattingen over vuil en netheid. Tegen iemand zeggen dat hij vies is, wordt bijvoorbeeld als een grove belediging gezien. Een Amerikaanse antropoloog heeft een verzameling aangelegd van dergelijke beledigingen. 'Je stinkt als de oksel van een blanke' is er zo een. Alleen de allergeestere verwensingen verwijzen naar uitwerpselen, zoals *Mene w'anom*: Ik schijt in je mond. Door te zeggen dat iemand vies is, verwerp je in feite zijn hele persoon. Seksuele aantrekkingskracht wordt gewoonlijk uitgedrukt in termen van reinheid: 'schoon' is in feite een synoniem van 'mooi'.

Ook het verschillend gebruik van de linker- en de rechterhand maakt iets duidelijk van de bezorgdheid om vuil. De linkerhand is bestemd voor 'vieze activiteiten', zoals het afvegen van de billen na toiletgebruik, het vasthouden van de penis tijdens het urineren, vieze dingen schoonmaken, het snuiten van de neus en dergelijke. Iemand vertelde me dat hij zelfs tijdens het vrijen ervoor zorgt dat hij de 'onreine' delen van het lichaam van de ander uitsluitend met de linkerhand aanraakt. Dat ging bij hem vanzelf.

Dagelijks de behoefte doen wordt als buitengewoon belangrijk beschouwd. Als de faeces langer dan een etmaal in het lichaam blijven, zo vrezen de Akan, dan verspreiden ze zich en proberen ze langs andere wegen het lichaam te verlaten. Geen wonder dat obstipatie als een groot gezondheidsrisico wordt

beschouwd. Zodra mensen een dagelijkse toiletgang hebben gemist, denken ze dat ze iets mankeren en beginnen ze onmiddellijk laxeremiddelen te slikken.

Poepgaten

In Kwahu-Tafo staan vier openbare latrines, elk met twaalf poepgaten: zes voor elke sekse. Door onderhoudswerkzaamheden zijn twee latrines al geruime tijd gesloten. Dat betekent dat er slechts 24 'plekken' zijn waar de vijfduizend inwoners terecht kunnen. Het betekent ook dat mensen soms een kwartier moeten lopen voordat ze bij een openbaar toilet zijn aanbeland. In twee scholen in het dorp zijn toiletten die door leraren en leerlingen mogen worden gebruikt. Hoeveel privé-toiletten er zijn is onbekend, maar het zullen er zo'n zestig zijn. Daarnaast zijn er de waterclosetten van de katholieke pastorie, van de kliniek en van de Technische School. Hoeveel inwoners van de openbare toiletten gebruik maken is moeilijk te zeggen. Schattingen variëren van vijftienhonderd tot vierduizend mensen. Ook het aantal mensen dat in het geheel geen toiletten bezoekt en tussen de bosjes neerhurkt, is niet bekend. Er zijn ook mensen die hun behoefte doen in een plastic zak, om die vervolgens buiten het zicht weg te gooien. Als we uitgaan van een voorzichtige schatting, dan gebruiken dagelijks tweeduizend mensen de 24 openbare poepgaten – bijna negentig per gat per dag. Daar komt bij dat de toiletten tussen negen uur 's avonds en vijf uur 's ochtends gesloten zijn, wat erop neerkomt dat iedere vijf minuten iemand anders boven een poepgat plaatsneemt.

Ik heb verschillende mensen gevraagd waarom ze vroeg in de ochtend naar het toilet gaan, wetend dat ze dan in de rij moeten staan. Van sommigen hoorde ik dat dit te maken heeft met hun afkeer van vuil. Ze willen de dag met een 'schone lei' beginnen, zodat ze zich er de rest van de dag geen zorgen meer om hoeven te maken. Na het toiletgebruik gaan ze in bad en zijn ze weer schoon. Een andere overweging is dat het voedsel dat de voorgaande avond is geconsumeerd 's nachts wordt verwerkt.